

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
Кафедра педагогіки музичної освіти і виконавського мистецтва

Голожай Імре Іванович

**МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ АРТИСТИЧНОСТІ
ВИКОНАВЦІВ НА ДУХОВИХ ІНСТРУМЕНТАХ**

Дипломна робота
ОС «Магістр»

Науковий керівник:
д.пед.н., доцент Попович Н.М.

Допустити до захисту:
завідувач кафедри педагогіки музичної
освіти і виконавського мистецтва
д.пед.н., доцент Попович Н.М.

«___» _____ 2019 р.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
Кафедра педагогіки музичної освіти і виконавського мистецтва

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до дипломної роботи
ОС «Магістр»

на тему: **«МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ АРТИСТИЧНОСТІ
ВИКОНАВЦІВ НА ДУХОВИХ ІНСТРУМЕНТАХ»**

Виконавець: студент 2 курсу, групи ММ-2м (з)
спеціальності 025 «Музичне мистецтво»

Голожай І.І.

(прізвище та ініціали студента)

Керівник

Попович Н.М.

(прізвище та ініціали)

Рецензент

Князєв В.Ф.

(прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ АРТИСТИЧНОСТІ МУЗИКАНТІВ-ВИКОНАВЦІВ	9
1.1. Сутність понять «артистизм» та «виконавський артистизм» у наукових джерелах	9
1.2. Театралізація як засіб розвитку артистичності виконавців на духових інструментах	21
1.3. Обґрунтування методологічних підходів розвитку виконавського артистизму	29
Висновки до першого розділу	51
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З РОЗВИТКУ АРТИСТИЧНОСТІ ВИКОНАВЦІВ НА ДУХОВИХ ІНСТРУМЕНТАХ В ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ	52
2.1. Критеріальна визначеність артистичних умінь	52
2.2. Стан сформованості артистичних умінь студентів-духовиків	63
2.3. Хід та результати дослідно-експериментальної роботи з розвитку артистичності виконавців на духових інструментах	72
Висновки до другого розділу	84
ВИСНОВКИ	86
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	90
ДОДАТКИ	99

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасний стан розвитку суспільства й освіти пред'являє всі більш високі вимоги до професійної підготовки виконавців-духовиків. У музично-виконавській галузі ці вимоги стосуються підготовки фахівців, спроможних, завдяки своїй майстерності, розвиненому виконавському артистизму, сприяти заохоченню нових поколінь до музичного мистецтва, стимулювати в них потребу в пізнанні художнього світу, прагнення до духовного саморозвитку.

На якість цього процесу суттєво впливає педагогічна майстерність викладача, зокрема – досягнення ним зрілого виконавського артистизму, завдяки якому в студентів активізуються художні уявленні й почуття, творче мислення, переживання стану натхнення й духовної комунікації, усвідомлення глибинної сутності художньо-образного змісту музичних творів, потяг до творчої самореалізації.

Питання фахового артистизму музикантів висвітлюються в працях культурологів, музикознавців і психологів (Б. Асаф'єв, Л. Бочкар'єв, В. Медушевський, Г. Нейгауз, Б. Теплов, Ю. Цагареллі, Д. Юник, та ін.), у педагогічних дослідженнях (Л. Антіпова, В. Антонюк, Н. Гребенюк, І. Герсамія, А. Козир, Л. Майковська, Н. Овчаренко, Г. Падалка О. Хижна, О. Щолокова та ін.). Проблемам артистичності виконавців, переважно – у інструментальних формах музикування, присвятили свої дослідження І. Єргієв, В. Комаров, Л. Котова, Т. Ніколаєва-Солдатенкова та ін.

Актуальність та недостатня розробленість зазначеної проблеми, об'єктивна потреба у вдосконаленні процесу професійної підготовки виконавців на духових інструментах обумовили вибір теми магістерської роботи *«Методичні основи розвитку артистичності виконавців на духових інструментах»*.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх музикантів-виконавців на духових інструментах у системі вищої освіти.

Предмет дослідження – методичні основи розвитку артистичності виконавців на духових інструментах.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці методичних основ розвитку артистичності виконавців на духових інструментах.

Виходячи з поставленої мети, **завданнями** магістерської роботи зазначено:

- здійснити теоретичний аналіз сутності понять «артистизм» та «виконавський артистизм» у наукових джерелах;
- розкрити потенціал театралізації як засобу розвитку артистичності виконавців на духових інструментах;
- Обґрунтувати методологічні підходи розвитку виконавського артистизму;
- визначити критерії та показники розвиненості артистичних умінь;
- здійснити діагностику стану сформованості артистичних умінь студентів-духовиків:
- обґрунтувати хід та результати дослідно-експериментальної роботи з розвитку артистичності виконавців на духових інструментах

Методи дослідження. Для розв'язання поданих завдань використані загальнонаукові методи:

- аналітичний – для вивчення філософських, психолого-педагогічних, методичних та мистецтвознавчих досліджень, нормативних документів, а також реального досвіду викладачів гри на духових інструментах вищих закладів освіти з метою встановлення рівня теоретичного й практичного розв'язання проблеми;
- системний – для з'ясування сукупності елементів, що знаходяться у відношеннях та зв'язках між собою та створюють певну цілісність та єдність фахової підготовки виконавців на духових інструментах;

- порівняльний – для виявлення процесу передумов наступності та послідовності на різних етапах розвитку артистичності виконавців на духових інструментах в процесі фахового навчання;
- узагальнення – для визначення наукового апарату дослідження, формулювання його концептуальних положень та висновків;
- структурний – для виявлення компонентної структури артистичності виконавців на духових інструментах;
- спостереження, обговорення, опитування, порівняння – для виявлення рівнів володіння артистизмом студентами;
- оцінювання – для систематичного дослідження складових характеристик артистичності виконавців на духових інструментах;
- експериментальний – для аналізу реального стану, відстеження динаміки, перевірки ефективності обґрунтованих методичних основ розвитку артистичності виконавців на духових інструментах;
- статистичний – для доведення достовірності й ефективності результатів педагогічного експерименту.

Методологічну основу дослідження становлять: концепція сучасної філософії освіти, зорієнтована на формування творчої особистості; основні положення системного підходу як методологічного способу вивчення мистецько-педагогічних фактів, явищ, процесів; концептуальні положення теорії педагогічної праксеології в підготовці студентів; базові принципи теорії пізнання (науковість, діалектичність, об'єктивність, історизм, цілісність, інтегративність, взаємозв'язок та взаємозумовленість явищ та процесів дійсності, тощо).

Експериментальна база дослідження - кафедра педагогіки музичної освіти і виконавського мистецтва Мукачівського державного університету.

Теоретичну основу дослідження становлять концептуальні філософські положення з проблем саморозвитку, самореалізації особистості в художньо-творчій діяльності; естетичні уявлення щодо сутності художніх емоцій, творчого мислення, об'єктно-суб'єктної сутності музичного пізнання;

психології розвитку загальних та спеціальних здібностей; концепції духовного потенціалу музичного мистецтва, специфіки його прояву у вокальній діяльності; науково-інноваційні підходи до актуалізації фахової, художньо-креативної та особистісно-суб'єктної зрілості майбутніх фахівців, досягнення високої якості виконавського артистизму завдяки синергії суб'єктів навчально-творчого процесу (Л. Бочкар'єв, А. Готсдінер, В. Ражніков, Д. Юник та ін.); досвід видатних виконавців у сфері виконавства на духових інструментах (М. Баланко, Ян Гарбарек, А.Карп'як, Ю.Шутко, Ю.Яремчук), театральної та спонтанно-імпровізаційної педагогіки (С. Гіппіус, П. Морено, В. Немирович-Данченко, К. Станіславський, О. Табаков, М. Чехов та ін.); дослідження проблем виховання рухово-пластичної культури, розвитку сценічно-комунікативних, сугестивно-вольових, рефлексивно-аналітичних властивостей особистості (Ю. Абдокова, А. Саннікова, В. Міщанчук, Л. Московчук та ін.).

Практичне значення дослідження дослідження полягає в тому, що його теоретичні висновки та експериментальні результати можуть служити: для оновлення змісту навчальних курсів з методики музичної освіти, розробки методичних рекомендацій з формування артистичності виконавців на духових інструментах в процесі фахової підготовки.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження відображено у фаховій публікації: Голожай І. Творче формування студентів у процесі інструментально-виконавської підготовки / І.Голожай // Міжнародний науковий журнал «ОСВІТА І НАУКА» / ред. кол.: Т.Д. Щербан (гол. ред.); заст. гол. ред.: Jerzy Piwowarski; В.В. Гоблик. – Мукачево-Ченстохова: РВВ МДУ; Академія ім. Я. Длугоша, 2018. – Вип. 2(25). – С. 157-159.

Структура дипломної роботи складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (91 найменування) та додатків.

Висновки до першого розділу

Отже, здійснивши аналіз теоретичних основ дослідження встановлено, що здатність особистості до прояву артистичних властивостей реалізується через занурення в певні емоційні стани, спрямування зовнішніх та мовленнєвих засобів їх вираження на здійснення цілеспрямованого враження на інших суб'єктів спілкування. Така поведінка потребує внутрішнього психологічного і зовнішнього перевтілення, активізації творчої уяви, вміння доволно відтворювати певний емоційний стан та застосовувати відповідні особливості мовлення й діяльності.

Багатогранність поняття «артистизм», його різноманітних естетичних ознак становить певну складність для його формування як здатності до втілення антиномічної напруженості елементів художньої форми, виявлення граней внутрішнього смислу художнього твору.

Виконавський артистизм – важливий і необхідний компонент фахової підготовки музиканта-духовика, показник досягнення творчої зрілості у втіленні художньо-образного змісту творів та його донесенні у всій повноті до слухачів.

Досліджено, що епохою справжнього розквіту поліартистизму у виконавстві на духових інструментах, без перебільшення, було середньовіччя, коли міська площа стає основною ареною народного музично-театрального і циркового дійства.

В сучасних умовах, для створення повноцінної інструментально-театралізованої вистави є розгорнутий композиторський сценарій і його адекватне режисерсько-виконавське рішення. Останнє також в повній мірі залежить від здібностей інструменталіста.

Тому тільки комплексний підхід до розв'язання всіх технологічних і художніх завдань є запорукою успішного втілення композиторського задуму у виконавській інтерпретації. Визначальним фактором у даному процесі є майстерність виконавця-поліартиста, його гнучкість, мобільність і здатність до перевтілення.

Висновки до другого розділу

Дані, отримані на констатувально-діагностичному етапі дослідження дозволили встановити, що основний масив студентів-духовиків знаходився на фрагментарно-виразному та спорадично-виразному рівнях розвиненості артистичних умінь.

Формувальний експеримент здійснювався за трьома етапами, кожен з яких спрямовувався на втілення обґрунтованих методичних основ.

На першому, організаційно-мобілізаційному етапі створювалась художньо-творча атмосфера, завдяки чому у студентів активізувалися інтерес до участі в експериментальному дослідженні й вдосконаленні власного артистизму, досягалось психологічне та фізичне розкріпачення, стимуляція критичного мислення й самостійності студентів за допомогою встановлення довірливих стосунків, менторського, непрямого типу педагогічного керівництва.

На другому, формувально-накопичувальному етапі, вирішувалось завдання всебічно-особистісної зрілості, задля чого розширювалась інформаційна база пізнання, актуалізувався комплекс фахових знань та навички цілісно-стилістичного аналізу музичних творів, доведення техніки виконання твору до стану сценічної готовності.

На третьому, художньо-результативному етапі, засвоєні навички, знання й елементи сценічної саморегуляції синтезуватися у виконавсько-творчому процесі з акцентом на самостійну інтерпретаційну, концертно-творчу діяльність студентів; важливе місце відводилося вдосконаленню установки виконавців-духовиків на досягнення твору та донесення його художньо-образного змісту, творчої ідеї як духовно-опосередкованого спілкування з його автором, партнерами по виконавському процесу, із слухачами. Задля цього застосовувався комплекс інноваційних методик, спрямованих на здатність студентів отримувати актуальну науково-методичну інформацію, орієнтуватися

в новітніх творчих досягненнях у сфері духової музики, а також самостійно експериментувати як у процесі навчання, так і у практичній роботі.

Узагальнені дані за всіма компонентами артистичної зрілості виконавця на духових інструментах та їх рівнева характеристика доводять, що всі студенти пройшли значний шлях у розвитку артистичності, натомість респонденти експериментальної групи досягли суттєво більш високих результатів.

Отже, дані прикінцевого діагностичного зрізу дозволили встановити, що застосовані форми й методи розвитку артистичності виконавців на духових інструментах були ефективними і сприяли позитивній динаміці його зростання у студентів, які навчалися в експериментальній групі. Це підтверджує вірність висунутих припущень і свідчить про вирішення завдань, поставлених у дослідженні.

ВИСНОВКИ

Отже, результати проведеного дослідження дають нам змогу зробити такі висновки:

1. Виконавський артистизм – цілісний феномен, який передбачає високий рівень мистецької зрілості виконавця-духовика з урахуванням його музично-інтелектуальних, вокально-технологічних, інтерпретаційно-творчих та сценічно-комунікативних властивостей, що стає підґрунтям глибокого осягнення й втілення ним художнього змісту музичних творів через призму власної індивідуальності та здатності натхненно й переконливо доносити його до слухачів.

Розвиток артистизму музиканта-виконавця є складним, багатовекторним процесом, основою якого є вдосконалення у виконавця здатності до осягнення задуму автора твору, «проникнення» в його почуття, роздуми й переживання, розгадування художніх смислів закладених у творі образів, спроможність до його особистісної художньої інтерпретації, вживання в образ «героя», його збагачення завдяки досвіду художньої діяльності та асоціативним уявленням і х втіленню досконалими виконавсько-технічними прийомами й засобами виконавської виразності. Вдосконалення артистичності виконавця-духовика потребує від нього власної активності, збагачення музичної ерудиції, розвитку художнього мислення, творчої уяви, майстерного володіння технологією виконавського втілення образного змісту музичних творів, усвідомлення виконавського процесу як способу духовного спілкування.

2. Визначено, що у виконавстві на духових інструментах ХХ-ХХІ ст. використання елементів театралізації набуває нових форм вираження авторського задуму і інтерпретації твору, що дозволяє глибше розкрити художній образ. У дослідженні розглянуто, що великою різноманітністю репертуару з елементами театралізації відрізняється література для ансамблів духових інструментів. За своєю кількістю вона перевершує аналогічну групу сольних творів. Звертаючись до інструментальної театралізації, сучасні

композитори експериментують з різними складами ансамблів. Це можуть бути змішані склади струнних, духових та ударних; мідних і дерев'яних духових; класичний брас-квінтет та багато інших.

3. Головними науковими підходами, на засадах яких має реалізуватися методичні основи розвитку артистичності виконавців на духових інструментах, обрано:

– гуманістичний підхід, на основі якого здійснюється багатовекторний педагогічний вплив на всебічний розвиток особистості студентів-духовиків, досягається оптимальне розкриття творчих потенцій, стимуляція їхньої впевненості у своїх можливостях стосовно оволодіння здатністю до яскравого, артистичного виконавства;

– акмеологічний підхід, що закладає базу формування артистизму як вищого прояву фахової зрілості музикантів-виконавців;

– індивідуально-особистісний підхід, орієнтація на який має сприяти розкриттю індивідуальних особливостей кожного виконавця, його темпераменту, врахуванню самотності національної культури, традицій і духовних цінностей, мистецького досвіду студентів та їхніх емоційних, художніх та стильових уподобань;

– герменевтичний підхід, на засадах якого забезпечується поглиблене усвідомлення та індивідуалізоване трактування виконавцями художнього змісту музичних явищ та здатність до його унікально-творчого втілення на високому рівні артистизму;

– синергійний підхід, який зумовлює активізацію самостійності й варіативності творчого взаємопорозуміння викладачів із студентами, творчої взаємодії виконавця з концертмейстером, сумісний пошук художнього змісту вокальних творів та засобу його артистичного втілення;

– технологічний, спрямований на формування міцних, і в той самий час – гнучких музично-виконавських навичок, володіння широкою палітрою технічних можливостей, необхідних для досконалого втілення розмаїття

художніх образів, володіння алгоритмом підготовки твору до виконання, вдосконалення сценічних емоційно-вольових властивостей виконавця;

– гедоністичний підхід, роль якого полягає у підтримці захоплення музичним мистецтвом, його естетико-художніми достоїнствами, своєю виконавською діяльністю та стимуляції на цих засадах цілеспрямованості, наполегливості студентів-духовиків у досягненні вищого рівня прояву виконавського артистизму.

4. В ході дослідження критерієм мотиваційно-пізнавального структурного компонента артистичних умінь визначено міру сформованості позитивного ставлення музикантів-виконавців до музично-сценічної діяльності (показники: наявність потреб у систематичному здійсненні музично-сценічної діяльності; усвідомленість значущості формування музично-сценічних умінь). Критерієм когнітивно-орієнтаційного структурного компонента визначено ступінь здатності до адекватного осмислення та аналізу результатів артистичних дій (показники: обізнаність щодо специфічних рис артистичних умінь; вміння визначати логіку музично-сценічних дій). Критерієм емоційно-корекційного структурного компонента визначено міру здатності до коригування емоційних реакцій в процесі артистичної діяльності (показники: здатність до регуляції емоційно-психологічного забарвлення виконавського процесу; вміння емоційно-образної концентрації у процесі створення художнього образу). Критерієм комунікативно-артистичного структурного компонента визначено міру здатності до творчої виконавської діяльності (показники: вміння артистичного втілення художнього образу в музично-виконавській діяльності; вміння встановлювати емоційно-психологічний контакт з іншими учасниками виконавської дії, слухацькою аудиторією).

5. Мета констатувального експерименту полягала у визначенні стану розвиненості артистичних умінь студентів-духовиків у процесі фахового навчання.

Результати констатувального експерименту свідчать, що у переважній більшості досліджуваних студентів 49,6% (117 осіб) зафіксований низький

рівень сформованості артистичних умінь. Більше третини досліджуваних – 39,8% (94 особи) продемонстрували середній рівень досліджуваних умінь, і лише 10,6% (25 осіб) проявили високий рівень артистичних умінь у процесі фахового навчання.

Узагальнені дані за всіма компонентами виконавського артистизму виконавців на духових інструментах дозволили охарактеризувати рівні їх сформованості, а саме: вищий – натхненно-зрілий, достатній – виразно-стабільний, задовільний – виразно-спорадичний, низький – невиразно-фрагментарний прояви виконавського артистизму.

6. Після проведення формувального експерименту на високому, натхненно-зрілому рівні артистизму кількість студентів у ЕГ збільшилася з 5,6% до 24,1%, тобто зросла на 13,0 %; у досліджуваних з КГ це зростання дорівнювало 5,7%. Стабільно-виразний рівень прояву виконавського артистизму був виявлений у 46,1% магістрантів з ЕГ, тобто зріс на 21,0%; у КГ це зростання дорівнювало 4,6%. Рівень спорадично-виразного прояву виконавського артистизму був виявлений у 23,5% студентів з ЕГ, що на 11,7% менше у порівнянні з даними першого зрізу, та у 35,2% респондентів у КГ, тобто менше на 1,3%. На найнижчому, фрагментарно-виразному рівні прояву виконавського артистизму в ЕГ та КГ залишилось відповідно 6,3% та 28,6% студентів, що на 22,3% та 11,6% менше.

Розрахунки показують, що динаміка позитивних змін у досліджуваних експериментальної групи за рівнем сформованості виконавського артистизму виражена значно більш інтенсивно, ніж у контрольній групі.

Зазначимо, що в рамках нашої магістерської роботи розглянуто лише окремі аспекти проблеми тому вона потребує подальшого ретельного дослідження в таких напрямках: визначення специфіки формування музично-сценічних умінь виконавців-духовиків; уточнення методів оцінки артистичних здібностей; підготовка науково-методичних кадрів до викладання театраль-артистичної майстерності у виконавців-духовиків; розробка інших ефективних технологій розвитку артистизму.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>